

Kalandozó magyar mesterek oktatták a világ legjobbait

A futballemlekezet úgy tartja, hogy a húszas-harmincas évek Európájában, ha valaki azt állította magáról, hogy hajdanán az MTK játékosa volt, azt biztosan szerződtették trénernek. Jó néhányan tényleg kaptak állást, ha ismerték a bűvös jelszót – vagy akár ha igazat állítottak, csak nem tették hozzá, hogy legfeljebb a második vagy a harmadik csapatig jutottak.

Az kétségtelen, hogy az 1920-as években, a kontinens professzionalizálódó labdarúgásában, két futballiskola tanítómestereit várták tárt karokkal: a britét és a közép-európaiét, amelyet szokás Duna-menti iskolának is nevezni. Utóbbiból osztrák és cseh tréner talán összesen működött annyi sikeresen, mint ahány magyar.

Az I. világháború lezárása, a Kommün, majd a trianoni diktátum keletkeztette politikai és gazdasági helyzet a magyar labdarúgóélet szereplői közül is sokak kezébe adott vándorbotot. Bár a húszas évek elejétől is dolgoztak már magyar edzők, ráadásul sikerrel, külföldön, tagadhatatlan, hogy az első korszakban a játékosok vitték a prímet. A legfontosabb célállomásokat Ausztria, Németország és Csehszlovákia jelentette.

Tegyük gyorsan hozzá, kivételek már korábban is akadtak. 1900-ban a bécsi Challenge Cup nyertese, majd az 1907-es német bajnokcsapat, a Freiburger FC tagja is volt az óbudai Goldberger családból származó, de bécsi születésű Goldberger Pál. Egyébként vegyész-mérnök volt, egyike a „professzorok csapatának” becézett freiburgiak öt akadémiai képesítéssel rendelkező futballistájának. A pályákon a Gilly nevet használó, a császárvárosban Paul Philipp Goldberger de Buda néven anyakönyvezett sportembert okkal tartjuk az első magyar légióosztárnak. A First Vienna, a bázeli Old Boys, a Britannia és a Freiburger FC egykori kapusa hazai pályafutása során, 1908-ban, szerepelt a válogatottban is, akkor éppen kapusként, de néhány évvel előtte mezőnyjátékosként is pályára lépett egy ma már nem hivatalosnak tekintett találkozón a „reprezentatív csapatunkban” a Richmond FC ellen. Magyarországon a Műegyetemi FC, a MUE és a „33” FC csapatában is szerepelt. Hatvanegy évesen, 1942 márciusában, hunyt el a mai Łódź környékén, egy koncentrációs táborban.

A légiósok, a kalandozó magyar futballisták száma aztán 1919-ben ugrott meg. Ez volt az első időszak, hogy az ország legjobb játékosai közül néhányan külföldi klubhoz igazoltak. Az 1950-es forradalom korbácsolta vihar kivételével hetven éven keresztül nem fordult elő olyan, hogy az ország tíz legjobb futballistájának fele felcsapott légiósnak. Olyan klasszisok mentek el, mint Schaffer „Spéci” Alfréd, Szabó Péter, Konrád II Kálmán, Plattkó Ferenc, Payer Imre, Ging József, vagy Viola József. Közben itthon a profi, vagy professzionista a magyar labdarúgás szitokszava lett. Amikor Ginget és Plattkót Bécsben felkereste a *Nemzeti Sport* tudósítója, természetesen mindketten tagadták, hogy a labdarúgásból élnének. (Egyébként annyira éltek a labdarúgásból, mint itthon maradt, az élklubokban futballozó társaik.) Szabó Péter, becenevén „Petár”, az MTK korábbi balszélsője is rossz néven vette a negatív felhangokat.

„Bécsben élő valamennyi játékosunk igen elkeseredett a róluk idehaza elterjedt híresztelések miatt. Akik politikai okokból maradtak fent, azok még mindig nem látják elérkezettnek az időt, hogy hazamenjenek. Akik megélhetést találtak, azok nem is mennek egyhamar haza, mert éppen a foglalkozási körükben beállt munkanélküliség indította őket arra, hogy maradjanak.”

Elmondta, hogy mindegyiküknek a sporttal össze nem függő foglalkozása van, de természetesen állásaikat sportbarátaik közbenjárásának köszönhetik. A tudósítónak feltűntek Plattkó manikűrözött körmei, amelyek, szerinte „vasesztergályosnál kissé szokatlanok”, mire azt a felvilágosítást kapta, hogy a kapus finomabb munkát végez a Francini cégnél.

KONRÁD II BÉCS MŰVÉSZE VOLT

A magyaroknak egyébként (a futballpályán is) jól ment Bécsben. A két Gansl fiú, Izsó és Jenő, valamint Nemes-Neufeld Sándor – mindmáig az egyetlen futballista, aki a magyar és az osztrák válogatottban is szerepelt hivatalos mérkőzésen – és a „33” FC korábbi játékosa, Molnár Frigyes, nagy erősítést jelentett a másodosztályú Hakoahnak, a bécsi zsidó-klubnak. Csapatuk nemcsak hogy felkerült az idény végén az élvonalba, hanem bejutott az Osztrák Kupa elődöntőjébe, ahol csak az Amateure lila-fehérjeitől kapott ki. Hat magyar is játszott a mérkőzésen, négyükön kívül; a Konrád fivérek a másik oldalon. Jenő és Kálmán azonnal meghódították az osztrákokat. Elsősorban a fiatalabb fivért, „Csámit”, ünnepelték. Hatásukról öt évvel később azt írta Hugo Meisl, az óriási tekintélynek örvendő osztrák futballvezér: *„Be kell vallanom, hogy játékkultúrában végtelenül sokat köszönhet Bécs Spécinek és Konrád II-nek. Abszolút művészek ők, míg a többiek legfeljebb tökéletes iparosok.”*

Jól jellemzi, hogy Hugo Meisl – aki egy morvaországi kis faluban, zsidó családban, született 1881-ben, és csak tizenkét évesen költözött Bécsbe – milyen sokra tartotta a magyarokat, hogy amikor Ian Sharpe, a nagy tekintélyű futballszakíró, a háromoroszlános válogatott megrekedését látva, a kontinensről akart edzőt szerződtetni Angliába, kérésére Meisl Konrád II Kálmánt, Tóth-Potya Istvánt és Schaffer Alfrédot javasolta. Az ötletből „természetesen” nem lett semmi, hiszen az angolok nem akarták, hogy más tanítsa őket, a tanítómestereket.

A magyarok Németországban is jól szerepeltek. Schaffer Alfréd, a Spéci, és Szabó Péter, a Petár, együtt megnyerték a Nürnberggel a délnémet bajnokságot, majd miután Spéci áttette működésének székhelyét Bázalbe, Szabó egyedül is győzelemre vezette a „Clubot” a német bajnokságban. A korábbi válogatott játékosok közül edzői sikert ért el – éppen a Nürnberget irányítva – két zsidó származású szakember, Kürschner Izidor és Bíró Gyula. Hajdanán mindketten az MTK játékosai voltak. Egyébként mindketten dolgoztak az 1924-es – számunkra az egyiptomi csapásról, az észak-afrikai válogatottól elszenvedett 3:0-s vereségről elhíresült – párizsi olimpián, a labdarúgás első, nagyjából fél évszázadának legjelentősebb tornáján. Bíró Gyula a lengyeleket, Kürschner Izidor a második helyezett svájciakat, Nagy József a harmadik svédeket, Kónya Ferenc pedig az észteket segítette.

Felkerült a magyar légiósok térképére Svájc is. 1920 tavaszának végén Schaffer Spéci és Nemes-Neufeld már az FC Baselben bukkantak fel.

A MAKKABI BRÜNN MAGYARJAI A REAL MADRID ELLEN

Különleges célállomást jelentett az 1918 októberében megalakított Csehszlovákia. Bár sem a politikai, sem a sportpolitikai kapcsolat nem volt felhőtlen Magyarországgal, ez semmiképpen sem gátolta meg a magyar futballistákat, hogy viszonylag nagy számban odaszereződjenek. Jellemző, hogy a prágai németek csapatának számító DFC-be tizenöt magyar igazolt. Az 1990 előtti időket tekintve, Európában csupán két külföldi klubban játszott több honfitársunk, a bécsi Hakoahban és a brünni Makkabiban. Ilyen szempontból (is) különleges a morvaországi egyesület és a magyar labdarúgás kapcsolata. Labdarúgásunk első negyedszázadában a három, bajnoki címet is nyert klub – a BTC, az FTC és az MTK – után ott játszott a legtöbb magyar válogatott játékos! Az egyesület a története során 42 magyar játékost igazolt le, közülük 22-en a válogatottunkban is szerepeltek. Természetesen közülük csak nagyon-nagyon kevesen lettek a Makkabiból válogatottak, de ilyenek is akadtak: 1924-ben Obitz Gábor és Hirzer Ferenc. Egyébként mindketten keresztények voltak. Ez jelzi a Makkabival kapcsolatos, története második felében sokat emlegetett dilemmát, másrészt – például a bécsi Hakoahhal összevetve – „különutas” politikáját. Eleinte még csak zsidó származásúak szerződhetek oda, utóbb már megelégedett a vezetőség – például Obitz Gábor esetében –, hogy a játékos áttér. Feldmann Gyula, a Nemzeti SC, a Ferencváros és az MTK korábbi kiváló jobbhátvédje, a brünniek játékos-edzője mondta egyszer akkoriban:

„Nincsen olyan első osztályú egyesület, amelynek játékosai közül néhányan nem ajánlottak volna. A jelentkezők közt akadt olyan is, aki keresztény létére a zsidó vallásra is hajlandó lett volna áttérni, csakhogy a Makkabeához jöhessen.”

Fénykorában a Makkabi – nem bevallottan, de mindenki által tudottan – profi klubként működött, még ha a játékosok hivatalosan polgári foglalkozásuk alapján, civil munka (nem) végzésük alapján is kapták busás fizetésüket. Még a nagy idők hajnalán reagált nemes őszinteséggel Nemes-Neufeld Sándor a klub alelnökének dicsérő szavaira az alábbi, természetesen németül elmondott mondattal: *„Ne köszönje meg a játékot, fizetést kapunk érte!”* („*Was bedanken Sie das Spiel, wir bekommen dafür Zahlung!*”)

A csapat a különleges csehszlovák rendszer miatt a legjobb prágai csapatok ellen nem tudott bajnoki mérkőzést játszani, ellenben nemzetközi mérkőzéseken a kontinens legjobbjaival találkozott. Játékerejére jellemző, hogy (egyébként Zsigmond – Feldmann, Fischer – Reiner, Obitz, Weisz – Rázsó, Schwartz, Eisenhoffer, Nikolsburger, Czeizler összeállításban, tehát tíz magyar játékosal és a cseh Fischerrel) 3:1-re megverte Madrid akkori legerősebb csapatát, a Realt, s fáradtan, a számára szokatlan, agyagos pályán is csak alig vérzett el Pozsonyi Jenő csapata az FC Barcelona ellen. Feldmann Gyula azt mondta, hogy a spanyol lapok a Makkabi tudását a legjobb angol profi-csapatokéhoz hasonlították. Azt is hozzátehetjük, hogy körülbelül olyan eredményeket ért el a Makkabi Spanyolországban, mint akkortájt az MTK vagy az FTC. A csapat csillaga akkor áldozott le, amikor az országos labdarúgó-szövetség megtiltotta a zsidó klubokat tömörítő egyesületnek, hogy keresztény játékosokat is foglalkoztasson.

A Makkabi 1924-ben ment tönkre. Akadt olyan játékos, Eisenhoffer József, aki onnan lépett át a bécsi Hakoahhoz. Azon az őszön vezették be Ausztriában a profizmust. Az első, már hívatásos játékosok szereplésével zárt idényt a Hakoah Wien nyerte meg – meglepetésre. A bécsi zsidócsapat alaptizenegyében öt magyar játszott hétről hétre: Guttmann Béla, Nemes-Neufeld Sándor, Schwarz Ernő, Eisenhoffer József és Fábrián Sándor. Körülbelül a mérkőzések felén játszott (sőt, egy picivel gyakrabban) egy hatodik, a kispesti kötődésű Wégner Jakab. A bajnoki ezüstérmet az Amateure szerezte meg, Vanicsek Jánossal, és ősszel még Schaffer Alfréddal is a soraiban; Spéci aztán tavasszal továbbállt Prágába. Ha már ott volt, meg is nyerte a Spartával a Közép-cseh Kupát. A harmadik helyen záró Vienna éppen a lila-fehérektől érkezett két magyarral erősödött: novembertől ott játszott Konrád Kálmán és bátyja, Jenő, aki azonban tavasszal porcsérülést szenvedett, és visszavonulni kényszerült. Mindez már jól jelzi, micsonda szerepe volt a magyar futballistáknak az első osztrák profi bajnokságban.

Talán még ennél is érdekesebb képet fest az a szín, hogy a szeptemberi, bécsi válogatott mérkőzés előtt – talán nem egészen komolyan – felvetődött, hogy takarékosági okokból játsszanak a válogatottban az egyébként is kint lévő légiósok. Az ötlet szabadjára engedte bizonyos S. F. betűjelű szerző gondolatait. A magyar bajnokság, és áttételesen a magyar labdarúgás veszteségeiről írt a *Nemzeti Sportban*, a vázolt ötletből kiindulva. A legerősebb légiós tizenegynek az alábbiit vélte: Plattkó – Zatykó, Hungler II – Guttmann, Viola, Obitz – Nemes-Neufeld, Schwartz, Opata, Eisenhoffer, Hirzer. A második csapatot is remeknek ítélte: Fehér – Orbán, Weisz I – Konrád I, Zsin, Bánás – Künstler, Winkler I, Konrád II, Schaffer, Szabó. Hozzátette: még a harmadik csapat összeállítása sem kerül nagy megerőltetésbe. S nem is rossz: Biri – Emmerling, Kőszegi – Weisz II, Ging, Weisz K. – Bobor, Szedlacsek, Winkler II, Siklóssy, Weisz. Ezt azzal is kiegészítette, hogy a felsoroltakon kívül még olyan játékosok is rendelkezésre állnának, mint Zsigmond, Feldmann, Menczer, Milosovits, Hajós, Molnár F., Köves, Priboj, Jeszmás, Schaller, Lhottka. (Ez a támadóötös erősebb volt, mint a C-csapatban felsorolt. – DT). S ott volt még Nikolsburger, Rázsó, Gencsy, Fábrián, Tichowszky és Horváth II. A szerző, S. F., megemlítette: *„A felsorolt 50 játékos közül 30 volt válogatott, a többi is szerepelt már másodosztályú és vidéki válogatott csapatokban.”* Megemlítette az edzőket is, akikből ugyancsak pazar tizenegyet lehetett volna alakítani, hajdani játéktudásukra emlékezve: György – Révész, Payer – Bíró Gy., Kürschner, Pozsonyi – Schöffner, Károly J., Kertész I, Schlosser, Nagy J.

Volt magyar a spanyol (a Király-kupát megnyerő Barcelonában Plattkó Ferenc, játékosként, Pozsonyi Jenő, edzőként) és a portugál (Teszler Ákos, edző, és Siska Mihály, kapus, a Portóban) futball legfontosabb sorozatát megnyerő csapatban.

Mai fejjel szinte felfoghatatlanul sok magyar labdarúgó és edző próbált szerencsét az 1920-as évek első felében, pontosabban az 1926-os Viareggiói Charta kihirdetéséig Olaszországban. Akár a robbanás idényének is nevezhetjük az 1924–1925-ös szezont, amelyben 41 játékos vagy edző tevékenykedett. Az egyik előfutár, a minőségi magyar légió kinevelésében szándéka nélkül is kulcsszerepet játszó Törekvés egykori válogatott játékosa, Ging József, 1921-ben azt írta haza: „*Szíves-örömmel látják Olaszországban a magyar futballistát, s várnak is belőle tavaszra egy-két csapatra valót.*”

MAGYAR EDZŐK SIKEREI OLASZORSZÁGBAN

Ehhez képest az utolsó magyar amatőr évben, az 1925–1926-osban, már ötvenöt honfitársunk tartozott játékosként olasz csapat kötelékébe, további tizenhatan dolgoztak edzőként vagy játékos-edzőként. Hivatalosan akkor még a csizmaországban is az amatőrizmus dúlt, de ezt senki sem vette komolyan, sem itt, sem ott. A játékoskereteket böngészve egészen döbbenetes adathoz juthatunk: a délinél jóval erősebb északi liga első osztályának két csoportjában, a 24 csapatban, összesen harminc légiós játszott. Öt osztrák mellett 25 magyar! Mégpedig minőségi játékosok: A bajnok Juventust erősítette Viola József és a gólkirályi címet is megnyerő Hirzer Ferenc, a csapat edzője pedig, tragikus haláláig – az Északi Liga döntő mérkőzése előtt a szíve felmondta a szolgálatot –, Károly Jenő volt. Az MTK egykori válogatott csatárának a helyét – aki egyébként nagybátyja volt Röck Marikának, a világhírű operettszubrettnak –, játékos-edzőként, Viola József vette át. A tragédia után néhány héttel Károly Jenő özvegye a *Nemzeti Sport* szerkesztőségének címzett levélben mondott köszönetet annak a tizenegy magyar légiósnek, akik részt vettek a Juventus elleni jótékony célú mérkőzésen (Vezér, Balasits, Posteiner, Veréb, Hajós, Viola, Fatter, Zilizy, Jaloveczky, Csapkay és Hirzer). Ugyancsak a légió létszámát és minőségét jelzi, hogy 1926. június végén, a firenzei stadion avatóján, a toscanai válogatottal a Biri – Ivancsics, Posteiner – Kőszegi, Jaloveczky, Löwy – Fatter, Winkler II, Urik, Csapkay, Dettrich összeállítású gárda mérkőzött. Tudtak volna erősebb csapatot is kiállítani a magyarok, csak hát az éppen a környéken levőket hívták...

A Viareggiói Charta jelentős szigorításokat írt elő a külföldi játékosok szerepeltetésével kapcsolatban. Ráadásul itthon is megszületett végre a profi bajnokság – sokan hazatértek. Attól kezdve sokkal inkább az edzők sikereire lehetett büszke az olaszországi magyar futballkolónia. (Még akkor is, ha 1945 után megint rengetegen mentek vagy éppen szöktek Itáliába.)

A Serie A első idényét, az 1929–1930-ast, rögtön a később a holokauszt áldozatává lett Weisz Árpád csapata (az Ambrosiana) nyerte. Ezt is beleértve hat, más számítás szerint – ami azt jelenti, két bajnokcsapat esetében magyar edző kezdte az idényt, a Torinónál, 1942-ben, Kutik András, illetve a Milannál, 1954-ben, Guttmann Béla, de mindkettőt menesztették szezon közben – nyolc bajnoki címet nyertek a magyarok. Többet, mint bármelyik más külföldi nemzet mesterei.

Az Olaszországban dolgozó magyar edzők számára a csúcst a 1931 és 1935 közötti periódus jelentette. (Ne feledjük: 1934 az első olasz világbajnoki aranyérem éve!). E négy esztendőben nem akadt olyan szezon, amelyben legalább öt magyar edző ne dolgozott volna az A-ligában.

Az 1931–1932-es évadban például a második helyezett Bolognánál (Lelovich Gyula), a harmadik Románál (Baár László), az ötödik Milánban (Bánás József), a hatodik Ambrosiana-Interben (Tóth Potya István), a tizennegyedik Triestinában (Révész Béla), a tizenötödik Pro Vercelliben (Nagy József) és a tizenhatodik Bariban (Weisz Árpád) irányított magyar edző. Lelovich Gyula egyébként a Bologna gárdájával megnyerte a Közép-Európa Kupát! Egy esztendővel később az Ambrosiana-Intert Weisz (2. helyezett), a Bolognát (3.) Nagy, az AS Romát Baár

János és Nemes Kovács Lajos (5.), a Triestinát (8.) Révész és Csapkay Károly, a Padovát (14.) Vanicsek János, a Milant (11.) Bánás, az újonc Palermót (13.) Feldmann Gyula, az Alessandriát (15.) Molnár Ferenc, a Barit (17.) Baár és Egri-Erbstein Ernő dirigálta.

A következő, az 1933–1934-es esztendő különösen fontos volt a magyar edzők olaszországi történetében; ezért azt külön mutatjuk. Abban az idényben a Serie B, a második vonal 13 csapatából hatnál dolgozott magyar edző. A Mondialét követően is maradtak még magyarok a campionatóban. 1934–1935-ben a Serie A-t végigjátszó tizenöt csapatból hétnél dolgozott magyar. Az Ambrosiana-Interben (2.) Feldmann, a Bolognában (6.) Nemes Kovács Lajos, majd Weisz Árpád, az Alessandriában (7.) Chrappan Ottó, a Palermóban (9.) Csapkay, a Bresciában (10.) Hlavay, a Milanban (10.) sportigazgatóként Viola, míg a Triestinában (11.) Tóth Potya.

OLASZ KLUBOK MAGYAR EDZŐK KEZÉBEN

De van-e, ami jobban kifejezhetné a harmincas évek magyar edzőinek tudását, presztízsét, hírnevét, minthogy emlegetjük: ebben a szezonban, vagyis az 1934–1935-ös idényben uralták az előző nyári világbajnoki döntőt játszott két ország bajnokságát! Csehszlovákiában a 12 csapatos ligának öt alakulata vágott neki magyar edzővel: a bajnok Slavia (Konrád Kálmán), a második, s az idény során a KK-t megnyerő Sparta (Szedlacsek Ferenc), a Sportovní klub Židenice (Konrád Jenő, aki hamar felmondott, mert rá akartak parancsolni, hogy ne játszassa a miskolci születésű, de Temesvárról érkezett, román válogatott Raffinszky Lászlót), a Viktoria Plzeň (Faragó Béla) és a Teplitzer FK (Kertész Gyula). Szenzációs idényt zártak a magyarok. Konrád Kálmán megvédte a Slaviával a bajnoki címet, Szedlacsek ismét második lett, a Židenice harmadikként, a Viktoria negyedikként, a TFK nyolcadikként végzett.

Olaszországba visszatérve: vannak nagy klubok is, amelyeknél egész „magyar korszakot” regisztrálhatunk. A kor egyik legerősebb alakulatát, az Ambrosiana-Intert, 1929-től 1936-ig csak honfitársaink pallérozták (Weisz, Tóth Potya, ismét Weisz, majd Feldmann); aztán 1942-ben, Molnár Ferenc révén, újra magyar edző került a csapathoz. A Lazióban Kőszegi Dezső kezdte a sort; 1936-tól 1941-ig tartott a magyar éra (Molnár, Viola, Kertész, majd ismét Molnár). A Torinóban, 1936 és 1939 között, Feldmann, Egri-Erbstein, majd Molnár ült a padon; majd következett Kutik András. A Fiorentina (Feldmann 1930–1931, Rády 1932–1933, Ging 1933–1934, Molnár 1937–1938, majd a háború után Senkey 1946–1947, Czeizler, Hidegkúti és újra Czeizler 1958–1960). De ha nézzük a kisebb klubokat, hasonló a helyzet! A Genoában (Székány 1930–1931, Nagy 1933–1934, Orth 1935–1936), vagy a Vicenzában (Wilhelm 1928–1931, Békey 1924–1928, 1931–1933, Chrappan 1933–1934, Viola 1935–1936, Kutik 1937–1939, majd kisebb szünet után Berkessy 1947–1948, újra Wilhelm 1949–1950, végül Guttmann 1955–1956). De a szárdok büszkesége, a Cagliari, sem létezhetett magyarok nélkül! A szigeten Winkler (1927–1930), Egri-Erbstein (1930–1932), Kutik (1932–1934), Molnár (1934–1935), majd később kétszer is újra Winkler (1942–1943, 1948–1949) öregbítette a magyar futball hírnevét.

A legsikeresebb közülük Weisz Árpád, becenevén „Csili”, a Törekvés hatszoros válogatottja volt. Olaszországi karrierjét az Alessandriában kezdte, még segédedzőként. 1929-től majdnem tíz szezonon át szinte mindig volt élvonalbeli csapata. Két évet töltött az Ambrosianánál, egyet a Barinál, újabb kettőt az Ambrosianánál, rövid időt a Novaránál, utána három és felet Bolognában. Ott vele, az addig jobbára „ezüstös” évek után, aranykor következett. 1936-ban a piros-kékek bajnoki címet szereztek, sőt egy évvel később meg is védték azt. Az 1938–1939-es év után is a bolognaiak varrhattak a dresszre scudettót – de akkor Weisznek már csak öt meccs jutott a szezon elején; a faji törvények miatt távozott.

Remek jellemzése a harmincas évek calciójának (olasz labdarúgásának) – amelyben egyébként az azúrkék mezések két világbajnoki (1934, 1938) és egy olimpiai címet (1936) szereztek, s megnyerték a közép-európai válogatottak Európa-kupáját (1933–1935) – az a mondat, amely szerint a sikerekben óriási szerepet játszottak a magyar edzők és az oriundók, a Dél-Ameriká-

ból szerződött, szüleik, nagyszüleik révén olasz származású futballisták. Weisz Árpádot már említettük, de a zsidó származású edzőóriások közül fontos szerepe volt ebben Révész Bélának – az MTK egykori válogatott hátvédjének – vagy Egri-Erbstein Ernőnek. Révész, Nagy Józseffel együtt, kulcsszerepet kapott Vittorio Pozzótól, az olasz futball első számú szaktekintélyétől, a futballvilág egyetlen kétszeres világbajnokától, a covercianói székhelyű olasz edzőképzés rendszerének és tematikájának megalkotásában. A tragikus sorsú, az 1949. májusi, supergai repülőgép-katasztrófában elhunyt Egri-Erbstein Ernő korábbi, elsősorban Luccában, elért sikerei után a Nagy Torino, a Grande Torino, megteremtésében szerzett sportigazgatóként óriási érdemeket, a klubelnök, Ferruccio Novo, bizalmasaként. Érdekes, ő ellenben nem volt annyira jóban a magyar edzőket kifejezetten kedvelő és támogató Vittorio Pozzóval, aki mindenkitől, olasztól, magyartól, más külfölditől féltette a saját pozícióit a Torinónál.

Tény, hogy a harmincas évek legjobb magyar játékosai – nagyon kevés kivétellel – nem szerződtek külföldre. A Ferencváros, a Hungária vagy az Újpest játékosaként megtalálták itthon is a számításukat. Az 1934-es és az 1938-as világbajnokságon szerepelt keret tagjai közül az Olympique Marseille-ből a franciaországi vb-keretbe meghívott Kohut Vilmoson kívül az 1934-ben a csapatkapitányi tisztséget betöltő, a húszas-harmincas évek egy részét Olaszországban és Amerikában töltő, Sternberg László szerződött csak pályafutása legszebb éveiben külföldre. (Az 1938-as vb után a Hungáriát elhagyó, az erőteljes jobbra tolódástól, a zsidóüldözéstől is féltő, Argentínába emigráló Sas Ferenc szomorú története kivételt jelent.) A III. világbajnokság előtt, részben takarékosági okokból, felvetődött, hogy az egyébként is francia klubba tartozó Szabó IV János, a Sochaux kétszeres bajnok középfedezete, csatlakozzon a kerethez, de ebből nem lett semmi. Az itthon az Attilában és a Hungáriában futballozó játékos soha nem szerepelt a magyar válogatottban.

Kereslet amúgy nyilván lett volna, főleg a kulcsemberekre. Ne felejtsük el, hogy Lázár Gyula, Sas Ferenc és Sárosi György Közép-Európa, Zsengellér Gyula Európa válogatottjába is meghívást kapott 1937-ben vagy 1938-ban. Az első számú kontinentális futballhatalom, Olaszország, részéről különösen Sárosi iránt volt nagy az érdeklődés; édesapja trieszti születésére tekintettel könnyűnek vélték a honosítását. Feldmann Gyula 1935 nyarán az Ambrosiana-Interhez vitte volna. A fradisták Gyurkájáért 150 000 pengőt ígértek a fekete-kékek (100 000 ment volna a klubnak, 50 000 a játékosnak), hároméves szerződéssel, bombafizetéssel. Sárosi azonban nem vágott bele. A klubhoz való kötődésére hivatkozott, valamint arra, hogy a jogi doktorátus után az egyesület nyugodt, biztos állásba elhelyezi, s ez többet ér neki mindennél.

AZ ÍGÉRET FÖLDJE

Franciaországban ellenben elképesztő számú magyar futballista szerepelt. La terre promise – az Ígéret földje. 1932-ben ez volt Franciaország a magyar labdarúgóknak. Idevágó adat, hogy az MLSZ kimutatása szerint 1933-ban 93 futballista vándorolt ki külföldre. Ezek körülbelül kétharmada Franciaországba (41) és Csehszlovákiába (21), a többiek pedig Svájcba (8), Ausztriába és Belgiumba (5–5), Olaszországba és Portugáliába (3–3), valamint Lengyelországba, Uruguayba, Romániába, Jugoszláviába, Bulgáriába, Luxemburgba és Németországba (1–1) gravitáltak.

Az első francia profi bajnokság első játéknapján, 1932. szeptember 11-én, tíz mérkőzést rendeztek az első osztályban. A forduló legjobbjának Berkessy Elemér, a Racing középfedezete bizonyult. A kétcsoportos Division National csapatai közül a Montpellier tagja volt az erdélyi Kaucsar, valamint Zavadszky, Kalix, Skvarek és Németh Ernő kapus. Az OGC Nice-é Havas, Somlai, Lyka I, Schubert. A Club Français-ba tartozott Boros, a Racingba pedig, Berkessyn kívül, Nikó I. A Lille OSC-ben játszott Opatá, a Cannes-ban Seres-Seeman, Gállos aztán Köves-Kvasz és Nagy János, az Antibes színeiben Belkó és Seper. A későbbi fordulóknak jött még a bajnoki döntőben is szereplő Varga Zoltán (Lille), illetve Köves-Kvasz János és Nagy János (Cannes), hogy csak a legsikeresebbeket említsük. Varga és Opatá hosszú sort kezdtek meg: 1932 és 1944 között nem akadt olyan esztendő a francia futballban, amelynek bajnok-, vagy kupagyőztes csapatában (legtöbbször mindkettőben...) ne lett volna magyar játékos. Fontos még a követ-

kező, az 1933–1934-es idény vonatkozó adatait is leporolni: a tizennégy csapatos első osztályban 29 magyar játékos szerepelt. A góllövőlista első tíz helyezettjéből négy volt magyar: Lukács István (1.), Simonyi (4.), Kovács (7.) és Belkó (10.). Itthon egyikük sem játszott a válogatottban!

Kanyarodjunk még vissza oda, hogy egyetlen külföldi nemzet edzői sem nyertek az olasz futballban több bajnoki címet a magyarnál! Hasonló a helyzet a portugálban is, ahol a húszas évektől kezdődően Teszler Ákos, Ekker Ferenc, Possák Vilmos, Szabó József, Siska Mihály, Hertzka Lipót, Biri János, Czeizler Lajos, Guttmann Béla, majd már a modern időkben Baróti Lajos is nyert bajnoki címet.

Guttmann Bélát okkal tartják minden idők legkiválóbb zsidó származású futballedzőjének. Pályafutása során kétszer is megnyerte a Bajnokcsapatok Európa-kupáját a Benficával. Aligha kell hangsúlyozni annak nagyszerűségét, hogy nem csupán a mi kontinensünk, de Dél-Amerika legjelentősebb klubsorozatában, a Libertadores-kupában, is ért el sikert. Döntőt játszott Pelé Santosa ellen, a Peñaról élén. Tizenegy országban dolgozott edzőként, kisebb sikerei mellett BEK-győztes (1961, 1962), KK-győztes (1939), Világkupa-döntős (1962), Libertadores-kupa-döntős (1962), magyar bajnok (1939, 1947), olasz bajnok (1955), São Paulo állam bajnoka (1958), portugál bajnok (1959, 1960, 1961), uruguayi bajnok (1962), portugál kupa-győztes (1962) is volt. Kétségtelenül nem tartozott a könnyű emberek közé. Fegyelmet tartott – mégis számára mindig a játékos volt az első. *„Úgy képezem, az edző az idomár, a játékosok az oroszánok. Ha az idomár nem bánik jól az oroszánjaival, azok megeszik”* – filozofált.

RÉSZÜNK A SVÉD OLIMPIAI ARANYBAN

Hasonlóan domináns szerepet játszottak a magyar edzők a svédben is, mint a portugálban. Az Olaszországban és Portugáliában is sikeres Czeizler Lajos 1943 és 1948 között öt elsőséget szerzett az IFK Norrköpinggel. Ez mindmáig rekord, noha később beállította az angol Roy Hodgson és a svéd Roger Gustafsson is. Tulajdonképpen az ő nagy sorozatát folytatta Konrád II Kálmán (két bajnoki cím a Malmö FF-fel; 1949, 1950). Emlékezetes, hogy az 1948-as svéd olimpiai bajnokcsapatban az alap tizenegy minden játékosának volt magyar edzője addigi pályafutása meghatározó részében: Czeizler, Konrád, vagy éppen Nagy József, esetleg Wampetits István.

Imi Markos, svédországi magyar sportújságíró vetette papírra hajdanán:

„A magyar »vonósnégyes« (Nagy–Wampetits–Czeizler–Konrád) ilyen formában megalapozta az első svéd legendát, illetve a londoni olimpia aranycsapatát. A kék-sárgák ugyanis a szövetségi kapitány, Rudolf Kock és az angol edző, George Raynor vezetésével így álltak fel 1948-ban: Tors-ten Lindberg (Czeizler-tanítvány) – Knut Nordahl (Czeizler), Bertil Nordahl (Wampetits), Erik Nilsson (Konrád) – Brian Rosengren (Czeizler), Sune Andersson (Wampetits) – Kjell Rosén (Konrád), Gunnar Gren (Nagy), Gunnar Nordahl (Wampetits, Czeizler), Henry Carlsson (Wampetits), Nils Ledholm (Czeizler). Zárójelben a klub- vagy a nevelőedzők neve.”

Nagy József is megérdemel egy jó mondatot: 1924-ben olimpiai bronzéremig, 1938-ban (éppen a magyarok ellen veszítve az elődöntőben) a vb negyedik helyéig vezette a svéd válogatottat. De vissza a klubedzői frontra, hiszen akad még két „bajnokcsináló” magyar: Várszegi Vilmos 1957-ben, 1960-ban és 1962-ben a Norrköpinggel, 1968-ban az Östers IS-szel, Dombos Ottó 1973-ban az Åtvidaberggel szerezte meg az elsőséget. Tizenkét bajnokcsapatnak volt magyar edzője!

Akár összegzésnek is felfogható a magyar (és a közép-európai) labdarúgás történetéből kitűnően felkészült Dave Rich az Egyesült Államokban készített portálon, a Forwardon, írott cikkének egy részlete: *„Ezeknek a zsidó futballszároknak a hatása az egész világra kiterjedt”* – írta a húszas-harmincas évek közép-európai labdarúgóéletére visszaemlékezve. Megemlíti, hogy a bécsi Hakoah lett az első külföldi csapat, amely angol földön nyert egy kitűnő angol profi alakulat ellen (5:0-ra verte a West Ham Unitedet, ne feledjük, magyar játékosok köré épített tizeneggyel),

s hogy 1926-ban, az Egyesült Államokban, körülbelül negyedmillióan nézték meg a túramérkőzéseiket. Sőt, a New York-i All-Star-csapat elleni mérkőzésük 46 ezres nézőszáma egészen az 1970-es évekig csúcsnak számított. Fontosnak tartotta kiemelni, hogy „*a magyar és osztrák zsidók sportvezetőként vagy edzőként elképesztő sikerrel működtek.*” Megnevezi Guttmann Bélát és Kürschner Izidort, megemlítve, hogy mindketten edzősködtek Braziliában is: „*a brazil labdarúgás fejlődésében is szerepet tulajdonítanak nekik az 1958-as első világbajnoki győzelem előtt.*” (Kürschner, aki a Botafogo és a Flamengo csapatát vezette a harmincas évek végétől, korai, 1941-es, haláláig a WM-rendszert ismertette meg a brazilokkal; Guttmann az ötvenes évek második felében a 4–2–4-es felállítási renddel, részben a hátravont középcsatárjátékával ismertette meg őket.)

Maradva Dél-Amerikában: legendás figura Hirschl Imre, aki argentin (River Plate) és uruguayi bajnok (Peñarol) is lett. Nem kis teljesítmény ahhoz képest, hogy itthon a legcsekélyebb futballmúltja sem volt.

Nem feledkezett el Hertzka Lipótról, az egyetlen magyar edzőről, aki bajnoki címet nyert a Real Madriddal, s mivel hozzátette azt is, hogy négy évvel később Hertzka a Benficával pedig portugál bajnok is lett, érdemes nekünk is egy különlegességet citálni: a két óriásklub összes edzője közül egyedül ő nyert mindkettővel országos bajnoki címet.

Richard Kohn, aki nálunk felvette a Dombi nevet, s a Little becenévre hallgatott, az első, aki a Bayern Münchennel német bajnok lett, még 1932-ben. További legnagyobb sikereit Hollandiában érte el, a Feyenoorddal; Rotterdamban utcát is elneveztek róla. Czeizler Lajost a sorozatban elért svéd címnyerései és az AC Milannal nyert scudetto miatt emlegeti, de azt sem hagyta ki, hogy volt az olasz válogatott szövetségi kapitánya, mégpedig az 1954-es világbajnokságon. A szerző alaposágára vall, hogy megemlíti Künsztler József nevét, aki egyszersmind magyar rekorder is lett Cipruson; az APOEL-lel nyert nyolc bajnoki címével. Egyetlen magyar edző sem nyert külföldön nyolc bajnoki címet, főleg nem ugyanazzal a csapattal. (Ráadásul szerzett egy kilencediket is, Görögországban, a Panathinaikosszal.)

Az olasz futballban dolgozók közül kiemelte még az Auschwitzban meggyilkolt Weisz Árpádot, aki az Inter Milan és a Bologna edzőjeként háromszor nyerte meg az olasz Serie A-t és Egri-Erbstein Ernőt, aki a Grande Torino sportigazgatójaként veszítette életét. Egytől egyig hősei ők a magyar labdarúgás gazdag történetének.

AZ OLASZ ÉLVONAL EDZŐI AZ 1933–1934-ES IDÉNYBEN

Alessandria (12.)	Franz Hänsel (osztrák)
Ambrosiana-Inter (2.)	Weisz Árpád
Bologna (4.)	Achille Gama (brazil, 1–11.), Angelo Schiavio (olasz, 12–18.), Nemes Kovács Lajos (19–34.)
Brescia (12.)	Hlavay György
Casale (18.)	Secondo Siviardo (olasz, 1–5.), Czeizler Lajos (6–34.)
Fiorentina (6.)	Rády Vilmos (1–10.), Ging József (11–34.)
Genova (17.)	Nagy József
Juventus (1.)	Carlo Carcano (olasz)
Lazio (10.)	Karl Stürmer (osztrák, 1–32.), Walter Alt (osztrák–cseh, 33–34.)
Livorno (7.)	Lelovich Gyula
Milan (9.)	Viola József
Napoli (3.)	William Garbutt (angol)

Padova (16.)	Vanicsek János
Palermo (12.)	Feldmann Gyula
Pro Vercelli (7.)	Guido Ara (olasz)
Roma (5.)	Luigi Barbesino (olasz)
Torino (12.)	Augusto Rangone (olasz, 1–9.), Payer Jenő (10–34.)
Triestina (11.)	Csapkay Károly

(Azonos pontszámnál nem döntötték el a helyezést.)

AZ 1938-AS VILÁGBAJNOKOK MAGYAR EDZŐI

Michele Andreolo (4 mérkőzésen játszott): Weisz Árpád (Bologna, 1935–1938).

Amedeo Biavati (3): Nemes Kovács Lajos (Bologna, 1935), Weisz Árpád (Bologna, 1935–1938).

Gino Colaussi (3): Tóth-Potya István (Triestina, 1930–1931), Révész Béla (Triestina, 1931–1932), Csapkay Károly (Triestina, 1933–1934), Tóth-Potya (Triestina, 1934–1936. szeptember), Nemes Kovács Lajos (Triestina, 1936 ősz), Konrád I Jenő (Triestina, 1937. január–1938. november), Nehadoma János (Triestina, 1938. november–1939. február).

Giovanni Ferrari (4): Feldmann Gyula (Ambrosiana-Inter, 1935–1936).

Pietro Ferraris (1): Nagy József (Pro Vercelli, 1929–1932), Csapkay Károly (1935–1936), Kutik András (Torino, 1942–1943), Egri-Erbstein Ernő (Torino, sportigazgató, 1946–1948).

Alfredo Foni (3): Czeizler Lajos (Udinese, 1917–1928), Fogl István (1928–1929), Molnár Ferenc (1930–1931), Nemes Kovács Lajos (1931–1932), Vanicsek János (Padova, 1933–1934).

Ugo Locatelli (4): Hlavay György (Brescia, 1932–1935), Bánás József (Brescia, 1943–1944).

Giuseppe Meazza (4): Weisz Árpád (Internazionale, 1927–1928), Viola József (Ambrosiana, 1928–1929), Weisz Árpád (Ambrosiana, 1929–1931), Tóth-Potya István (Ambrosiana, 1931–1932), Weisz Árpád (Ambrosiana-Inter, 1932–1934), Feldmann Gyula (Ambrosiana-Inter, 1934–1936. március).

Eraldo Monzeglio (1): Lelovich Gyula (Bologna, 1931. január–1932), Nagy József (Bologna, 1932–1933), Nemes Kovács Lajos (Bologna, 1934–1935), Weisz Árpád (Bologna, 1935).

Aldo Olivieri (4): Kutik András (Hellas Verona, 1929–1932), Vanicsek János (Padova, 1933–1934), Egri-Erbstein Ernő (Lucchese, 1934–1938, Torino (1938–1939), Molnár Ignác (Torino, 1939), Kutik András (1939–1940), Bánás József (Brescia, 1942–1943).

Pietro Pasinati (1): Tóth-Potya István (Triestina, 1930–1931), Révész Béla (Triestina, 1931–1932), Csapkay Károly (Triestina, 1933–1934), Tóth-Potya (Triestina, 1934–1936. szeptember), Nemes Kovács Lajos (Triestina, 1936 ősz), Konrád I Jenő (Triestina, 1937. január–1938. november), Nehadoma János (Triestina, 1938. november–1939. február), Viola József (AC Milano, sportigazgató, 1939–1940), Bánás József (AC Milano, 1939–1940).

Silvio Piola (4): Nagy József (Pro Vercelli, 1930–1932), Viola József (Lazio, 1936–1939).

Pietro Rava (4): Nemes Kovács Lajos (Alessandria, 1946–1947).

Pietro Serantoni (4): Viola József (Ambrosiana, 1928–1929), Weisz Árpád (Ambrosiana, 1929–1931), Tóth-Potya István (Ambrosiana, 1931–1932), Weisz Árpád (Ambrosiana-Inter, 1932–1934).

ZSIDÓ FIÚK SZEREZTEK FUTBALLDICSŐSÉGET

A húszas években három, a nagyvilágban sikeresen portyázó, részben vagy egészben zsidó származású magyar futballistákra épített alakulat is hírnevet szerzett magának. Ilyen volt a Makabi Brünn, amelynek történetét ismertettük, valamint az 1925-ben az első osztrák profi bajnokságot megnyerő Hakoah Wien, soraiban hat kitűnő magyar futballistával. A gárda 1926-ban az Egyesült Államokba indult túrázni, játékosainak egy része aztán évekre ott maradt. A társaság 1926 áprilisában indult el az Újvilágba. A játékosok azzal a szándékkal szálltak fel a gőzhajóra, hogy körülnézzenek az általuk addig csak hírből ismert és messziről csodált Egyesült Államokban, aztán visszatérnek az új szezonra Bécsbe. Másként alakult a legtöbbjük élete. A Hakoah volt egyébként az első bécsi csapat, amelyet Amerikába hívtak túrázni. Akkoriban még nem repültek a csapatok; a Hakoah játékosai Franciaországban szálltak fel a Berengaria nevű gőzösre. A New York-i zsidóság óriási lelkesedéssel fogadta a Bécsből érkezett fiúkat. A Broadwayn éljenző tömeg köszöntötte a futballistákat, a városháza erkélyéről ifjabb Nathan Strauss szenátor intézett szózatot a magyar és osztrák futballistákhoz. A New York-i izraelita közösség addig nem igazán érdeklődött a futball iránt, ám a remek propaganda hatására rengetegen lettek kíváncsiak az Európából érkezett játékosokra. Dél-New York válogatottját (25 000 néző előtt) 4:0-ra verte a Hakoah, aztán legyőzte a Brooklyn Wandererst. Ez utóbbi mérkőzést a brooklyni Hawthorne Fielden játszották, s az ellenfél később meghatározó tényező lett jó néhány csapattag életében. A túra után ugyanis az Amerikában maradók egy része a brooklyni „vándorokhoz” szerződött. A túra egyébként öt hétig tartott, és a Hakoah csupán egyetlen találkozót veszített el a New York Stars, vagyis a New York Giants és az Indiana Flooring játékosaiából toborzott vegyes csapat ellenit. A portya végeztével aztán Eisenhoffer, Guttmann, Schwarz Ernő és Neufeld Sándor az Egyesült Államokban maradt. Guttmann Béla és Schwarz a New York Giants, a másik két játékos a Brooklyn Wanderers játékosa lett. (Mindkét klub az ASL-ben, azaz az American Soccer League-ben szerepelt.) Hamarosan megérkezett – s ugyancsak a Brooklyn Wanderershez szerződött – az egyik legnépszerűbb, Bécsben is sikereket elért magyar játékos, az ugyancsak zsidó származású Konrád Kálmán, vagy ahogy itthon ismerték, a Csámi. A csapat a legnagyobb sikerét a Lewis-kupában aratta, amelyben döntőbe jutott; igaz, ott kettős vereséget szenvedett a Boston Soccer Clubtól. Konrád Kálmán, Szedlacsek Ferenc, Eisenhoffer József és Grósz Dezső a döntőben is, míg Fischer Lajos, Neufeld Sándor, valamint Haar Móric a korábbi mérkőzéseken játszottak.

Talán még az övéknél is különlegesebb a budapesti fiúkból alapított Team of Palestina története, amely aztán Maccabi Tel-Aviv néven játszott az Újvilágban. Deutsch Árpád, 1927. március 31-én, nyolc labdarúgóval, a „legnagyobb titokban”, elindult Palesztina felé, hogy onnan egy hosszabb amerikai túrára vigye a játékosokat. A nyolcak: Berger Lajos (VAC) kapus, Blau I Ernő (Pesterzsébet), Blau II Gyula (Pesterzsébet), Grosz III Lajos (BAK), Grünblatt Ferenc (III. ker. TVAC), Weisz Ármin (a VAC-ban Villányi Gyulaként is szerepelt), Skalitzer Gyula (Kispest), Egri (Erbstein) Ernő (Húsos). A névsor még utólag is kiegészült néhány játékosával. Odakint Nathan Agar, a futball örült mecénás és sportvezető, kérésére a cionista szövetség nagy hírverést csapott a Team of Palestina körül. Újságcikkek, fényreklámok, falragaszok, röpcédulák tudatták az érdeklődőkkel az óvilági csapat megérkezését. A Team of Palestina a bemutatkozó mérkőzésén 5:4-re megverte a Brooklyn Wandererst. Ezek után a lapok könnyen vonták le azt a következtetést, hogy a győztes nagyobb játékerőt képvisel a Hakoah Wiennél is. A győztesek hálóját Léderer Tibor védte, Grosz III Lajos és Blau I Ernő alkotta a bekkpárt. Centerhalfot a mezőny legjobb embere, Erbstein Ernő, játszott. László Győző három, Rosenberg Béla és Steiner egyegy gólt szerzett. Akkor már nem igazán nyert említést a futballisták magyar származása.

„A palesztinai zsidó játékosok megnyerték az egész amerikai zsidóság csodálatát és tiszteletét. Az ő példájuk minden cionista számára felemelő lehet. Ha a zsidó haza képes volt magából ilyen nagyszerű embercsoportot kitermelni, akkor semmi munka sem hiábavaló Palesztina felépítése érdekében”

– idézte a *Nemzeti Sport* akkoriban az Amerikai Cionista Szervezet, a ZOA, elnökének, Louis Lipskynek, az elragadtatott és lelkes szavait.

A következő évtizedeket is figyelembe véve az Egyesült Államokban Schwarz Ernő futotta be a legkülönlegesebb karriert. 1902. március 7-én született, s hetven évvel később, 1977. június 19-én, hunyt el Queensben. Itthon a Ferencvárosban, külhonban a Makkabi Brünnsben, a bécsi Hakoahban, majd 1926-tól az Egyesült Államokban három New York-i egyesületben (Giants, Hakoah, Americans) futballozott. Játékosa, edzője és tulajdonosa is volt a New York Americansnek. Egyike az Egyesült Államok labdarúgó-válogatottja két magyarországi születésű szövetségi kapitányának. (A másik Bob Gansler.) A második világháború alatt amerikai katonáknak szervezett futballcsapatot; később európai együtteseknek hozott tető alá túrákat az USA-ban. A nevéhez fűződik az egyik első teremfutball-torna megszervezése a New York-i Madison Square Gardenben.